

Полтавська державна аграрна академія

**ЕКОНОМІЧНИЙ, ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА
ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ І
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Колективна монографія

**За редакцією О. В. Калашник, Х. З. Махмудова,
І. О. Яснолоб**

Полтава – 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
Розділ 1. Особливості вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку підприємництва	9
1.1 Зарубіжний досвід та економічна культура в підвищенні розвитку вітчизняного підприємництва	9
1.2 Державна підтримка підприємництва в умовах адміністративно-територіальної реформи	19
1.3 Значення технологій прийняття управлінських рішень в сучасних умовах ризику	27
1.4 Інформаційна підтримка малого інноваційного підприємництва в сучасних умовах розвитку	37
Розділ 2. Організаційно-економічні та фінансові аспекти розвитку підприємництва	45
2.1 Стратегічні напрями інноваційного розвитку автотранспортних підприємств в Україні	45
2.2 Особливості формування інституційного середовища підтримки малого і середнього підприємництва	53
2.3 Організаційно-економічний механізм створення конкурентоспроможних фермерських господарств	62
2.4 Митний супровід зовнішньоекономічних операцій в умовах зростання обсягів зовнішньої торгівлі	71
Розділ 3. Особливості сучасного правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання	78
3.1 Кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства та нормативно-облікового забезпечення	78

3.2	Правова герменевтика та суддівський розсуд	87
3.3	Окремі питання застосування позовної давності, як інструменту захисту прав господарюючих суб'єктів при розгляді справ про визнання незаконними та скасування наказів щодо надання земельних ділянок для ведення фермерського господарства	91
3.4	Деякі особливості договору контрактації сільськогосподарської продукції	98
3.6	Правове становище адвоката свідка у кримінальному провадженні	105
Розділ 4. Сучасні аспекти управління підприємницькою діяльністю суб'єктів господарювання		112
4.1	Вплив міжнародних правил Інкотермс на сучасну практику проведення експортно-імпортних операцій	112
4.2	Антикризове управління в підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання	119
4.3	Роль соціального підприємництва та неформальної зайнятості на сучасному ринку праці	127
4.4	Управління впровадженням інновацій в діяльність сільськогосподарських підприємств	135
4.5	Логістична інфраструктура як стратегічний елемент розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств	143
4.6	Формування системи управління економічною безпекою аграрного підприємства	151
4.7	Сучасні тенденції формування та реалізації стратегії розвитку переробних підприємств	158
4.8	Регулювання регіональних процесів економічних перетворень розвитку підприємництва	166
4.9	Напрямки підвищення ефективності інноваційної діяльності в сфері управління персоналом аграрних підприємств	178

Розділ 5. Якість та безпечність товарів як складова підприємницької діяльності суб'єктів господарювання	187
5.1 Якість пшениці ярої твердої для виробництва харчових продуктів	187
5.2 Сучасні моделі управління якістю продукції та послуг об'єктами готельно-ресторанного бізнесу	195
5.3 Аналіз законодавчих засад формування безпеки харчових продуктів	204
5.4 Вплив біологічних особливостей сорту на якість насіння тритикале озимого	213
Розділ 6. Інноваційні технології розвитку у сфері економіки, підприємництва та виробництва	220
6.1 Інноваційні технології кондитерських виробів з використанням пюре з обліпихи	220
6.2 Розроблення рецептури м'ясо-рослинних паштетів для дітей шкільного віку	230
6.3 Енергетична ефективність виробництва насіння проса прутіподібного в Україні	238
6.4 Досвід вирощування насіння гетерозисних гібридів кукурудзи в умовах ПСП «Колос» Кобеляцького району Полтавської області	244
6.5 Застосування інновації при попередній обробці дичини	251
6.6 Особливості розвитку ресторанного бізнесу в Україні	259
Розділ 7. Економічні, соціальні та правові аспекти розвитку сільських територій	269
7.1 Розвиток інститутів державного регулювання і підтримки аграрних товаровиробників	269
7.2 Від безробіття до розвитку підприємництва на селі	278

Потрібно відмітити, що органолептичні показники паштетів з гарбузом, горіхом та чорносливом, що виготовлені за розробленими рецептурами, практично не відрізняються від контрольного зразка.

Отже, результати наведених досліджень підтверджують доцільність розроблення технологій м'ясо-рослинних паштетів для дітей шкільного віку з використанням м'яса курятини, субпродуктів птиці та рослинної сировини.

Перспективою подальших досліджень є визначення харчової цінності м'ясо-рослинних паштетів для дітей, органолептичних і мікробіологічних показників, терміну зберігання паштетів.

6.3. Енергетична ефективність виробництва насіння проса прутіподібного в Україні

Калініченко О. В., Рожко І. І.

Полтавська державна аграрна академія

Необхідність енергоефективності виробництв та енергозбереження, як однієї з умов існування сучасності є нагальним питанням сьогодення. Для забезпечення належного рівня енергетичної безпеки України виникає проблема ефективної реалізації політики енергозбереження та енергоефективності, що в свою чергу дасть можливість забезпечити стійкий розвиток держави в даному напрямку. На сьогоднішній день особливо гостро стоїть проблема ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів в сільському господарстві, яке є не тільки споживачем енергії, але й її генератором [382].

Аналізуючи результати сучасних наукових досліджень та публікацій можна зробити висновки про доцільність продовження вивчення проблеми раціонального енерговикористання, зокрема в підприємствах аграрно-промислового комплексу. Так, як основними принципами державної політики у сфері нових видів палива є: сприяння розробці та раціональному використанню альтернативних джерел та залучення нових видів енергетичної сировини для виробництва біопалив з метою економії паливно-

³⁸² Бойчук Н. Я., Острянюк М. М. Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. Випуск 19, 2017. С. 25-34.

енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту [383, 384].

Як зазначають С. П. Денисюк та В. А. Таргонський, існує певна техніко-економічна невизначеність щодо перспектив впровадження таких технологій, як видобуток нетрадиційних вуглеводнів, впровадження інноваційних технологій, що сприяють суттєвому здешевленню і підвищенню якісних характеристик відновлюваних джерел енергії, а також виробництва електро- та гібридних автомобілів, отримання та використання водневого палива, накопичення енергії [385].

Сьогодні Україна рухається в напрямку застосування альтернативної енергетики як на підприємствах так і в побуті, спостерігається активізація виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії, використання її в сільському господарстві. Що стосується потенціалу підвищення ефективності сільського виробництва, то він залишається сталим, проте його застосування сповільнюється за впливу різноманітних причин, що поєднує: неефективну політику зниження втрат енергії, відсутність належного рівня інвестицій та умов їх залучення, неефективну політику в енергетичному секторі економіки, а також не в повній мірі виконання прийнятих нормативно-правових актів, різного рівня програм та заходів. На сьогодні, коли підвищуються ціни на імпортовані енергетичні ресурси актуальність вирішення проблеми енергоефективності значно зростає. Окрім цього, регіональні, національні стратегії у сфері енергоефективності прямим чином пов'язані з політикою протидії кліматичним змінам [386].

Як відмічає А. С. Завербний, головними завданнями забезпечення енергетичної безпеки в Україні є:

- першочерговість дотримання вимог екологічної, енергетичної, економічної безпеки;
- відповідність екологічних регламентів раціональної охорони природного довкілля за використання природних ресурсів;
- зменшити техногенний вплив підприємств ПЕК України на навколишнє середовище на основі підвищення рівня ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів та застосування енергозбереження;

³⁸³ Закон України “Про альтернативні види палива”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>. (дата звернення 22.08.2020 р.).

³⁸⁴ Гументик М. Я. Перспективи вирощування багаторічних злакових трав для виробництва біопалива. Цукрові буряки. Випуск № 4. 2010. С. 21-22.

³⁸⁵ Денисюк С. П., Таргонський В. А. Сталий розвиток енергетики України у світових вимірах. Загальні проблеми енергоефективності. Енергетика: економіка, технології, екологія. 2017. № 4. С. 7-28.

³⁸⁶ Гальчинська Ю. М. Оцінка потенціалу біомаси побічної продукції сільськогосподарських культур в аграрному секторі економіки. Економіка АПК. 2019. № 5. С. 15-26.

– знизити, або звести до мінімуму викиди шкідливих речовин під час виробничих процесів шляхом впровадження прогресивних технологій виробництва, транспортування, використання паливно-енергетичних ресурсів в усіх галузях ПЕК країни, ліквідування підприємств з неприйнятним рівнем екологічної безпеки;

– на основі локалізації викидів, їх нейтралізації, та послідувальною утилізацією – зменшити негативний вплив на навколишнє середовище;

– мінімізувати та елімінація, наслідків екологічного впливу підприємств ПЕК України на навколишнє середовище, населення тощо [³⁸⁷].

Для досягнення ефективності використання поновлюваної рослинної сировини необхідне гармонійне поєднання державної політики, інноваційних розробок та фінансового стимулювання широкого спектру агротехнологічної складової вирощування енергетичних культур, здійснення технічної та технологічної модернізації логістики виробництва, транспортування енергії до кінцевого споживача. Саме тому, для забезпечення стійкого розвитку енергетичного сектору України доцільним є виробництво біомаси швидкозростаючих, спеціально вирощених рослин на маргінальних землях – енергетичних культур. До найбільш продуктивних культур з високим адаптивним потенціалом, котрі використовують як сировину для виробництва біопалива відносять: просо прутноподібне, міскантус, багаторічне сорго та ряд інших енергетичних культур. Над дослідженням вирощування цих культур присвячені праці вітчизняних та іноземних науковців [³⁸⁸; ³⁸⁹; ³⁹⁰; ³⁹¹; ³⁹²; ³⁹³; ³⁹⁴; ³⁹⁵; ³⁹⁶].

З-поміж енергетичних культур просо прутноподібне (*Panicum virgatum* L.) – це трав'яниста багаторічна, злакова культура, у якої тривалість становить до

³⁸⁷ Завербний А. С. Енергетична безпека України в умовах євроінтеграції: проблеми та перспективи. Енергоефективність та енергозбереження: економічний, техніко-технологічний та екологічний аспекти : колективна монографія / Кол. авторів; за заг. ред. П. М. Макаренка, О. В. Калініченка, В. І. Аранчій. Полтава : ПП “Астра”, 2019. 24-30 с.

³⁸⁸ Гументик М. Я., Перспективи вирощування багаторічних злакових культур для виробництва біопалива. Цукрові буряки. № 4, 2010. С. 21-22.

³⁸⁹ Роїк В. М., Ганженко О. М., Тимошук В. Л., Концепція виробництва і використання твердих видів біопалива в Україні. Біоенергетика. Вип. 1. 2015. С. 5-8.

³⁹⁰ Роїк В. М., Ягольник О. Г. Агропромислові енергетичні плантації – майбутнє України. Біоенергетика. Вип. № 2. 2015. С. 4-7.

³⁹¹ Роїк В. М., Сінченко В. М., Бондар В. С., Фурса А. В., Гументик М. Я. Концепція розвитку біоенергетики в Україні на період до 2035 року (проект). Біоенергетика 2(14), 2019. С. 4-9.

³⁹² Думич В. В., Журба Г. І., Курило В. Л. Динаміка росту світлграсу в ґрунтово-кліматичних умовах Полісся України. Наукові праці інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків. Випуск 19. С. 43-46.

³⁹³ Рахметов Д. Б., Вергун О. М., Рахметова С. О. *Panicum virgatum* L. – перспективний інтродуцент у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка НАН України. Інтродукція рослин, 2014, № 3. С. 3-14.

³⁹⁴ Van den Heuvel, E., Biomass conversion routes for agricultural crops in Europe: Analysis within the context of sustainable solutions for both the agricultural and energy generation sector. BTG for Novem (EWAB 9606), 1996. P. 224-226.

³⁹⁵ Comis, D. 2006. Switching to Switchgrass makes Sense, in Agricultural Research, July. USDA-URL: www.ars.usda.gov/is/AR/archive/jul06/grass0706.pdf.

³⁹⁶ Wolter Elbersen. Switchgrass for biomass: Bibliography and management practices Draft document FAIR 5-CT97-3701: Switchgrass (*Panicum virgatum* L.) as an alternative energy crop in Europe. Initiation of a productivity network. ATO-DLO, Wageningen. 1998. 22 P.

10–15 років. Висота рослин проса прутоподібного варіює від 100 до 250 см. Рослини характеризуються прямими і напіврозлогими формами. Листки довгі, до 60 см, суцвіття – волоть. За масою та крупністю зернівки проса поділяють на три групи: з малою масою – до 1,5 г, із середньою масою – 1,5–1,8 і з великою масою – понад 1,8 г. На відміну від більшості багаторічників, просо багаторічне проходить повний цикл розвитку (від насіння до насіння) протягом першого вегетаційного періоду, в послідуєчому – цикл росту і розвитку повторюється.

Вегетаційний період для проса прутоподібного становить 175–185 діб. Урожайність біомаси рослин за сухою масою досягає 10–15 т/га, а урожайність насіння – до 600 кг/га [397].

Автори монографії [398], на основні теоретичного обґрунтування визначили практичні аспекти використання рослинних матеріалів сільськогосподарських та енергетичних культур для виробництва біопалива. У науковій публікації визначено потенціал енергетичного ресурсу для біоенергетики, розкрито питання ботанічних та біологічних особливостей енергетичних культур, наведено агроекологічно обґрунтовані технології вирощування енергетичних культур на маргінальних землях.

В енергетичній оцінці виробництва насіння енергетичних культур у наукових публікаціях українських авторів наявні окремі дослідження щодо особливостей формування насіннєвої продуктивності проса прутоподібного та ефективності його виробництва [399; 400; 401].

Для проведення експериментальних досліджень з сортами проса прутоподібного доцільно використовувати методику дослідної справи [402], науково-методичні рекомендації [403], методологію [404] та авторську

³⁹⁷ Курило В. Л., Рахметов Д. Б., Кулик М. І. Біологічні особливості та потенціал урожайності енергетичних культур родини тонконогових в умовах України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (88), 2018. С. 11-17.

³⁹⁸ Kulyk M. I., Kurylo V. L., Kalinichenko O. V., Galytska. M. A. Plant energy resources: agroecological, economic and energy aspects. Monograf. 2019. 119 p.

³⁹⁹ Кулик М. І., Рожко І. І. Урожайні властивості та посівні якості насіння проса прутоподібного залежно від умов вирощування. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 2 (89), 2018. С. 78-84.

⁴⁰⁰ Рожко Ілона, Кулик Максим. Еколого-економічні аспекти та перспективи вирощування проса прутоподібного (світчґрасу) в умовах України. Матеріали XXXV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції: *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: 36. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 35. С. 567-569.

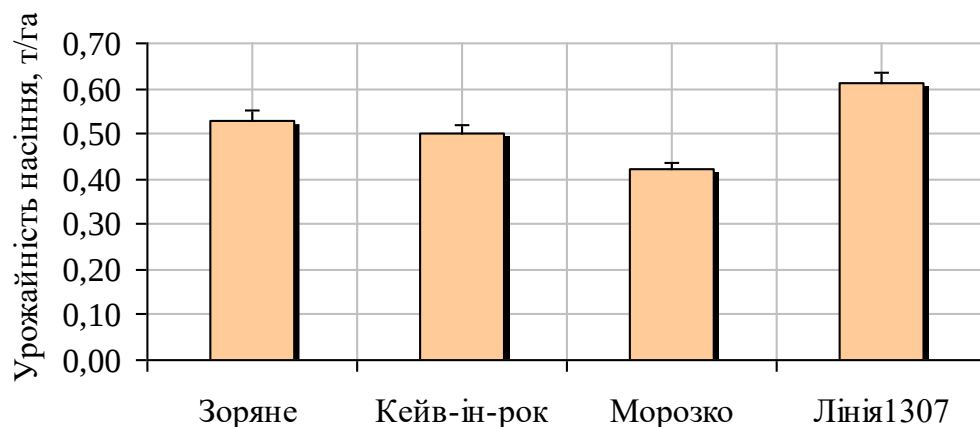
⁴⁰¹ Kulyk Maksym, Rozhko Iлона. Economic efficiency of switchgrass seeds production in Ukraine. Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference “Economic and Social-Focused Issues of Modern World” (October 16-17, 2019, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2019: 78-82.

⁴⁰² Кулик М. І., Рахметов Д. Б., Курило В. Л. Методика проведення польових та лабораторних досліджень з просом прутоподібним (*Panicum virgatum* L.). Полтава: РВВ ПДАА, 2017. 24 с.

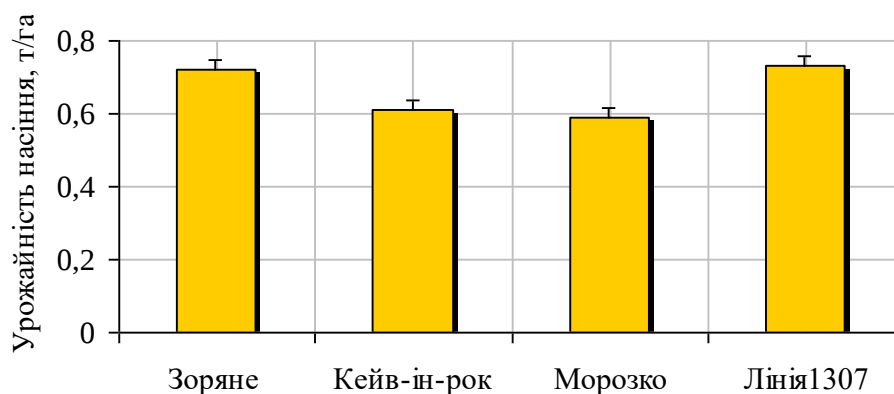
⁴⁰³ Кулик М. І., Галицька М. А. Алгоритм обрахунку доступного потенціалу агробіомаси та фітомаси енергетичних культур для виробництва біопалива: науково-методичні рекомендації. Полтава, 2018. 32 с.

⁴⁰⁴ Галицька М. А., Кулик М. І., Калініченко О. В. Методологія енергоконверсії біопалива. Полтава, 2018. 40 с.

методику проведення оцінки енергетичної ефективності вирощування енергетичних культур [405].

2019 рік

2020 рік

**Рис. 1. Урожайність насіння сортозразків
проса прутоподібного, 2019-2020 рр.**

За результатами виробничої перевірки в умовах центральної частини Лісостепу України встановлено, що в умовах 2019 року врожайність насіння досліджуваного сортименту проса прутоподібного варіювала від 0,42 до 0,61 т/га, а в умовах 2020 року – від 0,59 до 0,72 т/га (рис. 1).

Незалежно від умов вирощування найбільшу врожайність забезпечив сорт Зоряне (0,53...0,72 т/га) та Лінія 1307 (0,61...0,73 т/га), інші сорти проса прутоподібного суттєво відрізнялися за даним показником.

Енергетична оцінка виробництва насіння проса прутоподібного у 2019 році свідчить, що порівняно із іншими сортами, найбільш ефективним виявилось виробництво насіння сортів Зоряне та Лінії 1307 (табл. 1-2).

⁴⁰⁵ Калінченко О. В., Кулик М. І. Науковий твір “Методичні засади оцінки енергетичної ефективності вирощування енергетичних культур в умовах Лісостепу України” (Свідectво про реєстрацію авторського права на твір № 93177 від 18.10.2019).

Критерієм енергетичної доцільності виробництва сортотразків проса прутіоподібного є накопичення сукупної енергії в продукції у кількості, що дорівнює або перевищує рівень сукупних енергетичних витрат на виробництво. Порогове значення енергетичної доцільності досягається, коли коефіцієнт енергетичної ефективності дорівнює або перевищує 1,0. В умовах 2019 року коефіцієнт енергетичної ефективності виробництва насіння проса прутіоподібного, був на рівні, або перевищив 3,0 – сорти Зоряне та Лінії 1307.

1. Енергетична ефективність виробництва насіння сортотразків проса прутіоподібного, 2019 р.

Сортотразок	У, т/га	Е _н , ГДж/га	Е _с , ГДж/га	К _{ее}
Зоряне	0,53	434,9	146,9	3,0
Кейв-ін-рок	0,50	410,3	144,5	2,8
Морозко	0,42	344,6	145,7	2,4
Лінія 1307	0,61	500,5	146,9	3,4

Примітка: У – урожайність насіння, т/га; Е_н – сукупна енергія, накопичена в насінні, ГДж/га; Е_с – сукупні енергетичні витрати на виробництво насіння, ГДж/га; К_{ее} – коефіцієнт енергетичної ефективності.

Для умов 2020 року всі досліджувані сорти проса прутіоподібного мали коефіцієнт енергетичної ефективності виробництва насіння більше 3,0, що характеризує середню ефективність.

2. Енергетична ефективність виробництва насіння сортотразків проса прутіоподібного, 2020 р.

Сортотразок	У, т/га	Е _н , ГДж/га	Е _с , ГДж/га	К _{ее}
Зоряне	0,72	590,8	163,7	3,6
Кейв-ін-рок	0,61	500,5	159,3	3,1
Морозко	0,59	484,1	155,9	3,1
Лінія 1307	0,73	599,0	164,6	3,6

Примітка: У – урожайність насіння, т/га; Е_н – сукупна енергія, накопичена в насінні, ГДж/га; Е_с – сукупні енергетичні витрати на виробництво насіння, ГДж/га; К_{ее} – коефіцієнт енергетичної ефективності.

Найбільший коефіцієнт енергетичної ефективності отримали за вирощування сорту Зоряне (К_{ее} = 3,0 – 3,6) та Лінії 1307 (К_{ее} = 3,4 – 3,6), менш ефективним, але на високому рівні – сорти Кейв-ін-рок (К_{ее} = 2,8 – 3,1) та Морозко (К_{ее} = 2,4 – 3,1).

Висновки. За результатами досліджень встановлено, що найбільшу врожайність насіння (більше 0,50 т/га) та енергетичну ефективність виробництва насіннєвого матеріалу забезпечують сортотразки: Зоряне та Лінія 1307. Саме ці сорти рекомендовано до використання для закладки нових енергоплантацій.